ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 77

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ 28 ԱՊՐԻԼ 1845

[illegible] ... 135 ղուրուշ ... [illegible]

[illegible]

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա 28 Ապրիլ :

Քաղաքիս երկնից զօրաց նոր հրամանատար Մահմուտ Թաւշան փաշայն (որուն գալուստը փոքր օրագրոյս 75 թուոյն մէջ ծանուցեր էինք) անցեալ կիրակի օր փառաւոր հանդիսիւ մը զօրաց կրթութիւն մը ըրաւ, այս հանդիսին ներկայ գտնուեցան անգլիոյ ծովակալն ... զանազան ազգութեանց առաջին թարգմանները :

Ըստոր ինչ անգլիոյ ազգային տարեկան ժողովին գուրութիւն(?) քաղաքին 2 օրագիրներ մեկմէկու տարբեր և անհամաձայն կերպով հրատարակեցին անգղիոյ բանին խնդութիւնը մեծ ծովային տարածութեան և զանազան կարգերուն առիթ մը եղած ըլլալուն համար, նաևայնպէս օրագրոյս 74 թուոյն մէջ ծանուցեր էինք տարածութեան(?) բոլորը :

Ասոր բանը աղէկ հասկցուելուն համար պէտք է առաջ նշանակենք, թէ որ մասին փոքր հանձնաժողովի խորհուրդ երկու օրագիրներուն պատճառներն . ասոր անոնք, թէ որուն հրատարակածն է ըսել :

1 Հայրենասէր օրագրոյս 74 թուոյն մէջ Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյ միայն մէկ Արքեպիսկոպոսի գրուած է . բայց Անգլիոյ պաշտօնական օրագրոյն 230 թուոյն մէջ երկու :

2 . Հայրէ" մէջ՝ խաչին ըստ ըլլալու գրուածը, Անգլ" մէջ՝ զանի Աղբիւրի անձանցն հրաւիրուած գրուած է :

3 . Հայրէ" մէջ՝ սուրբ Անտոնեանց գաղթականաց 2 Վերապատուելիներ Անգլ" մէջ՝ անոնց մէկը Փանջահլը և միւսը տէր Եփրեմեան նշանակուեր է :

4 . Վերջապէս Հայրենասէրի մէջ՝ ծեր գաւառներ Անգլ" մէջ՝ զանի փոր գտնուած է, ուր և՝ ընտրուած պատճառներուն մէկ քանին ալ անծանօթ չէ գրուած, և ժողովքին մէջ ամենքին ալ ըլլալուն անգամ գրուած :

Բայց առաջ ասենք որ՝ այն յարգի անձանց երկու անունները օրագիրներուն մէջ թէ ծեր ու թէ փոր գտնուին՝ կամ թէ գրուին ու չի գրուին անգամ՝ մեզի ալ հոգ չէ . բայց ուրախ 'ի փառս Աստուծոյ միայն յանձնեցին ատեն են այն ազգային պաշտօնները՝ և ոչ թէ փառասիրութեան կամ անձնական օգուտի մը համար : Իսկ գլխաւոր մասին անոր ծանօթութիւններով օրագրոյս էջերը լեցունելը շատ անհաճելի է մեզի, մանաւանդ ընթերցողին ալ ձանձրութիւն մը տալէն աւելի բան չէ, բայց Անգլիոյ պաշտօնական օրագրոյն բանաքաղին այս անգամ ալ այս կերպ շարժուածքը առիթ տուաւ ինքնես ձևով գրելու այս յօդուածիս . թէպէտ նոյն օրագրոյն յարգի վերատեսուչը՝ թէ որ այս միջոցիս հոս գտնուէր նէ (որ երկու ամսէ ՚ի վեր է որ Կոստանդնուպոլիս է) գուցէ այս տարբերութիւն չէր պատահեր :

Յայտնի է որ՝ ասանկ չնչին բաներէն երբեմն մեծ խռովութիւններ կծագին, ինչպէս որ շատ անգամ պզտիկ կայծակէ (խուրճրիկ) մը մեծ հրկիզութիւն մը կըլլայ : Ահա այս անգամ ալ քիչ մնաց որ նոր հաստատուած սիրոյ կապը քակուէր : Բայց անգլիոյ ազգիս երևելեաց խոհեմ ընթացքը այս պարագայիս մէջ ալ յայտնի ցուցուցին երկնից խոհեմութիւնը՝ այսու ամենայնիւ ժողովոյ գլուխ թէեւ համար հարկաւորեցին մեզ այս անգիտութիւնը տալ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Համառօտութիւն Աթոռոյն Էջմիածնի և

Աղթամարայ Նոյն :

Աթոռատանց ընդհանրապէս խօսելով, բազմամասնեայք առ նախնիս ՚ի Հայաստան . բայց ճշմարիտ է մեր ասելն զակզբնաւորութենէ մնացած վանաց, նորին աչագաւ և փոքու խէք ընդհանրանուն անցեալ, ՚ի խոստացեալն մեր գիտելոյ :

Ճշմարիտ Աթոռատանց ՚ի Բարձրագոյնեան Աթոռոյ սկիզբն առեալ ՚ի Հայաստան, յուսուրս Սուրբ Լուսաւորչին բազմիցան և եա, զի նորա առաջնորդութեան չինեաց զգաչում վանորայս և եկեղեցիս . բայց յաւետ եա առ ժամանակօք երկիր մեծի կառուցան մնացանք, զորոց "Հրաշալի, առէ Անորալիս՝ չինել եպիսկոպոսանոցս և վանօրայս մեծամեծս և փոքունս և բազմաց եկեղեցւոյ դիւրս և զատաղներս եալն". և Անդին թարգմանիչ զորս ինքն կոչեալ զեկեղեցիս, ... և մնացածս գրութեամբ զարդեաց, կարգեալ նոյն զմնհամար զանգս վանականաց . ըստ վկայութեան նոյնոյ :

Ըստ օրս բազմատանեաց առ Արշակ, յաշխարհակ ... մնացածք, այլ ինչ Վահանայ Մամիկոնէան Համազասպեան վանեաց զեկեղեցիս յաշխարհէ յունաց . ... ՚ի Հայաստան, չինեցին մնացածս զառ ... ուրպաէն եւրոպացեալս . որպէս զկամեցեալք՝ Արշարունիս . զՀոռոմոսին՝ ՚ի Շիրակ . զկեչառիսն՝ ՚ի Գեղամ և զայլս այլ . զորոց Հաղբատ, Կիրակոս և այլք : Այլ թէ ցայս չափ բազմութեանց առաջ մնացածոց ոչ իք ունենք արդեն ՚ի Հայաստան անտի զհաստատութիւն և ոչ զառաջնորդս կամ զմիաբանութիւն, կարգեցից առանձին :

Մնացած Էջմիածնի պարունակելով զնոյն խեղ վանս զկնի քրտաստանեան ազգիս հնութեամբ ՚ի հազար հինգ հարիւր ամաց հետէ, որպէս հաւանեալ եմ յիշեալ ՚ի պատմագիրս . սկիզբն եառ թերևս ՚ի մերոյ Լուսաւորչէն առ Տրդատաւ, ուր կաթողիկոսարանն առ նորայ հաստատեալ :

Բայց յորժամ հետէ Աթոռն կաթողիկոսական փոխադրեցաւ ՚ի Դվին, սկսաւ առաւել կրօնաւորական միաբանութիւն, զոր պարզորոշ յայտնեցէ առաջարկէն պատմագրաց ազգիս :

Յամսեայ 472 ամաց, հոգայիւն զայս մնացած կաթողիկոսանք գաթառ ունելով ՚ի Դվին . թող զկեալ Աշտանայ միաբանականէ առ չինել նորս մնացած զնովաւ վասն կրօնաւորաց յետ նորոգութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյն . վերակացու՝ ըստ փարսեցի եղեալ զգաստ առանց այնր գարու . զորմէ Աստղիկ : Իսկ Մաշտոց Ատամանեան զեկեղեցիս Աստուծոյ լուսաւորեալ նորոգեր՝ զպարտիզակայս ուխտին մեծաբերով . . . նոյն և ՚ի ժամանակս իշխանութեան իւրոյ զմեծ կաթողիկէ եկեղեցի որ ՚ի Հայս՝ վերստին ծածկեաց նորոգեաց . գրաւ կրօնաւորաց բազմացուցանելով . . . վերակացու նոցա կարգեալ զԱռաքել փարպեցի եալն :

Իսկ յետ պարզիկ եկեղ քանի առերանս կրեաց և ընդ որչափ ժամանակ անէեաց հաստատութիւն մնացածիս, և ոչ ունինք վերանորոգողք և կարգադիրք միաբանական կեցութեան անդէն ցաւուրս Կոմիտասայ զամ տեառն 606, և զկնոսին փոխադրութիւն հայրապետական աթոռոյ Էջմիածին, թուղթ պլոռաւ պատճ ժամանակի . առանորեցեալ՝ որ ինչ յաւուրց Կոմիտասայ վերանորոգութիւն և բարեկարգութիւն մնացածիս և որոց յաջորդարար աթոռոյն վերահասատող լեալք :

Կոմիտաս Կաթողիկոս յամի 618 . յորժամ կանգնեաց զմնս սուրբոյն Հռիփսիմեայ՝ արար և չինութիւն ՚ի նոյն կաթողիկէ եկեղեցի . կառուցեալ զգմբէթ նորին ՚ի կոփածոյ քարանց . յորում լիճապատ պատկերագրեալ զնկարս երկոտասան Առաքելոց :

Կիրակոս Կաթողիկոս կացեալ յաթոռ ՚ի թուին 1441, զամս երկուս զհետ եգէ նորոգութեան և բարեկարգութեան մնացածին, ուր զառաջին էկաց յետ փոխադրութեան Աթոռոյն :

Ըստոյն սոցա Հայրապետացն սիրով ազգային պաշտօնութեան յաջորդարար զհաստատութիւն մնացածին բերեալ զօրանի ընտանութեանն մի քան զմիով զերազանցեցին ՚ի չինութիւն և ՚ի յարատևութիւն տանս սրբութեան, թէ և ընդ իշխանութեամբ պարսից՝ այլ ոչ դադարեաց ձեռն ալխաւեր յարուցընակ ակլաբարձութեամբ : Հիւսոակ նոյին անդուքեր ցայս վայր ան յանդիման կայ Աստուածահաստ չինուածս և յարձանագիրս եղեալ ՚ի նոյին . որպէս նոյն խեղ Կիրակոս բայ ՚ի հաստատ զմնացածն

1 . Եկեղեցւոյս Մխիթարեան միաբան Աղ-նուադրի եկեղեցին Գրիգոր աղային է, որ անցեալ տարի ալ այս ամիսուակիանին յանձնուած էր այս պաշտօնը։ Իւ արդ՝ այս եկեղեցին հարիւրաւոր անշարժ կալուածքներ ունենալով՝ թէ Մէջը և թէ կէտէ տուներ ու խանութներ, որոնցմէ կալուածք մը տանուելուն ու վաճառուելուն՝ բառ սովորութեան Մխիթարեաններու գիտութեամբ և մանաւանդ անոր ստորագրութեամբը ըլլա-լու է կրպասական. ինչպէս որ անցեալ տարի քանի մը տան վաճառուելուն՝ անոնց ծախ-քերուն մարգհանները և հարիւրաւոր կալուած-ներէն տարեկան վարձք առնացուելուն, անոնց ալ տրուած տոմսակ անգործելիները՝ միայն յիշ-եալ ամիսուակիան Մխիթարեանին ստորագրու-թեամբն է, և ալ տոլայկերեան պարոն Կարապե-տին, որ այս ալ անցեալ տարի եկեղեցւոյս այն մէկ տուներն միայն վերակացուն էր։ Իշտ ասէք բաղարձակ յայտնի կըլլայ՝ եկեղեցւոյս Մխիթար-եանին մէջ ըլլալը։

2 . Եկեղեցիս Էջմիածնի անդամակցուածը շատ տարիներէ հետէ 5 բանալիքի տակ ըլլալով՝ ո-րոնց մէկը մէջս տեղւոյս Նախիջեւանցունց կը-պահէ, երկրորդը աղային Խոջան տարեկան իշ-խանաց պաշտօնակալն է, երրորդը եկեղ-եան մանկաց Ղեւոնդ աղային յանձնուած է, չորրորդը վէճեան Յակոբ աղային, հինգերորդը հաճեան Գաբրիէլ աղային, ասոնք այս պաշտօ-նակալին անմիջակնիր են Էջմիածնի անդամին միջա վերակացուները և ամէն տարի չեն փոխուիր։ Բայց Ստեփան աղա փափաղեանը՝ միայն աղային խոջային գանձապետ՝ այսինքն ղեկավար ընտր-ուած է, և ոչ թէ Էջմիածնի անդամին վերակացու, և յիշեալ աղային պաշտօնը՝ չէ թէ աղգային գա-նձարան եկամուտները ընդունիլ ու աղգային վե-րաբերեալ միջոցներուն պէտք եղած ատենը ծա-

խել, այլ միայն քաղաքին հասարակութեան կողմանէ՝ միայն Օսմանեան հպատակ աղային յատ-կացեալ տուրքին հարկը՝ այսինքն ֆասիլը որ խա-րաճ կըհաւաքուի դանձը ընդունիլ և քաղաքին հասարակութեան հատուցանել, նաև խոջային պաշտօնակերուն տարեկան ռոճիկը վճարելու համար՝ տարուէ տարի ժողովրդէն հաւաքուած ստակը առնել՝ ու տարեկան իւր ռոճկը անոր-նութեամբ պէտք եղած տեղերը տալ, ուստի խո-ջային ղեկավարներուն՝ թէ որ Էջմիածնի անդամին վերա-կացու կաուեն նէ՝ չէ թէ միայն սխալ՝ այլ ծաղ-րական ալ կըլլայ։ Թէպէտ խոջային ղեկավար-ութիւնն ալ աղգային է, ասիկայ ինչպէս որ ասոր Մխիթարեան գործատուն՝ հիւանդանոցը և մե-կտեղը ամէնն ալ՝ աղգային են ալ նէ, բայց զատ զատ գործակալներով ու անուններով յատկաց-եալ են։

Երրորդ տարիներուն բացատրելու հա-մար՝ հարկ կըլլայ հետեւեալ պատմութիւնը ը-նելու։

Արտաքեան տեղւոյս աղգային տարեկան ժո-ղովը՝ որ մէջս Նախիջեւանցունց կըլլայ՝ Եւտա-նորդին ներկայութեամբ. բայց հիմայ Եւտա-նորդ չունենալնուն քաղաքիս Իարձր արժանա-պատիւ Վրժանէս ծայրագոյն վարդապետը ներ-կայ գտնուեցաւ այս ժողովին. ուր եղած խնդ-րութիւնը՝ կարգաւ նկլէի վրայ նշանակելով, վասն զի բառ վարեմնի սովորութեան պէտք է որ նոյն նշանակուած ցուցակը՝ եկեղեցւոյս մէջ՝ ի բաց ա-ռնեցուն կարդալ ու ծանուցանել։

Բայց այն ինչ՝ յիշեալ բարձր արժանապատիւ Հայրը կըսկսեր որ՝ ամէն կին Հայրենակից աղգերոյս հրատարակածը՝ թէև այն ցուցակին բառ ամենայնի յարե նման է, բայց բառ սրտէ՝ հետեւեալ օրը (այսինքն ամսոյս 7ին) Էջմիածնի ատենական օրագրին մէջ բառ ամենայնի տպա-

բեր նշանակաւ յիշուած ըլլալուն՝ չի կամենալ ինքը եկեղեցւոյս մէջ եղած ընթերցուածն փոխ-յիշատակութիւն մը ընելու։ Բայց Էջմիածնի ատենականին պաշտպանները իսկոյն գնալով մե-նալ բարձր արժանապատիւ վարդապետէն քաղ-թերթանամակ կըխնդրեն որ՝ Էջմիածնի ատենա-կանին հրատարակածին պէս յիշէ եկեղեցւոյս մէջ. բայց ինչ որ բանը են նէ՝ ամենեքին չեն կրցեր հա-ճեցունել, վասնզի ժողովը՝ ասոր հօր իր տարե-կան ըլլալով՝ աղէկ գիտէր թէ Էջմիածնի ատենական օրագրին պատմածին պէս չէր ընթացուեր, այսու ամենայնիւ խնդրոյ անոնց՝ թէ այս Կա-րոստ փափաղեանին օգնական չընտրուիր՝ այլ վերատեսուչ։

Բայց որը՝ յիշեալ յարգի պաշտպաններն մեծ փութով հետքերն բանեցունելու կաշառքով թէ ինչպէս ըլլէն որ Էջմիածնի ատենականին գրած ցուցակը նշանակածը նշմարեն. վեր-ջապէս աղա Կարօտա փափաղեանին շատ խոր-խանձանօք կ'աղաչեն որ՝ հրաժարելէ վերատե-սուչ մէննէ ու օգնական գրուի, յիշեալ աղան քաղցրահամբոյր մեծ մը ըլլալով կըխնդրէ անոնց խնդիրքին՝ ու պատասխանը տալով՝ "Իմ տատ կ'ըսէ՝ ասոր Մխիթարեան գրքատուն չէ թէ վե-րատեսուչ՝ այլ անոր օգնական անգամ ըլլալու ար-ժանաւոր չեմ, բայց ձեզմէն յարգի եղբայ-րներուն ալ մերժել չուզելուս համար՝ ինչպէս կ'ուզէք նէ՝ թող անանկ ըլլայ"։ Ասոր անդամն-ներն լսելնուս գիշերը կ'աւնեն հրատարակ յիշեալ Էջմիածնի ատենականը, կրծանգանեն ասոր հօր թէ՝ այս յարգի տղան թէ և ժողովին մէջ գրաւոր վերատեսուչ ընտրուեցաւ ալ նէ՝ հեմ հրաժարուեցաւ իր յօժարութեամբը այս պաշտօնէն, ու օգնականութիւն ընելը յանձն առաւ եղաւ։ Իշխան ամենայնիւ հետեւեալ օրը որ էր կիրակի, յիշեալ բարձր արժանապատիւ

պահեցոյ յաւել և զաւերս զեկեղեցւոյն՝ նոյն չինուա-ծովք։ Մովսէս Մեծնեցի "յաձնեւրորդ դարու, զի հրովարտակաւ ընկալաւ ի Հաշապաստ աւաշնութիւ-խանութիւն ի վերայ Հայրապետական աթոռոյ. անց-եալ ի Հայրապետութիւն յամի 1629. արար զշինու-թիւն ի սմա. յորոց արժանյիշատակքն են երկայ-նաձիգ սենեակք միաբանից ի քարանց ձգեալ ի հիւ-սիսոյ յարեւելից յարեւմուտս՝ երկայքին ամբողջ աւանդս ի հիւսւսոյ քարանց արուեստակերտ գեղեցիկ. յորոց ի տանիս նոյնպէս քարակերտ մատենադարան Աթոռոյս։

Արտաքսելի է ի շինուած աթոռոյս և պարիսպ շրջապատ զեկեղեցեաւ ուժին բրգամբ, որ այժմ նա-խապարիսպ նորին, որում կից են շինութիւնքն ի չո-րից կուսէ։

Ըստ ամենայնէ նորագործ յորինուածոցն ի տէր Մովսիսէ՝ վկայէ պատմագիրն Առաքել ի գլուխ քսան և չորս. երես 299։

Ընդեալ զնորոգաշինութեամբ մեծատանիս ի Յով-կոբայ Ջուղայեցւոյ և ի Վաղարշ Հանկեցւոյ. մնոյ զարդարանս սիրագործութեանցն առեալ ի տէր Մի-մէոնէ Երեւանցւոյ՝ զորոց կարի փոյթ է այժմեան մե-րում հետամտութեան։

Ըստ նախ զգիւղն Վաղարշապատ անջրդեւեալ յարեւմտից վանացս՝ ընդ հիւսիս, հրապարակ մեծ թուղթ ընդ գիւղն և ընդ պարիսպն. որում կից էր ցայն վայր. զշրջապատ վանացս նոր ի նորոյ պարսպ-ական կարի ընդարձակ, մեծացոյց և ղպատրիարգա-րանն հայրապետական շինեալն ի Վաղարշ Յահ-

կեցւոյ յամի 1741. և բաց ի բազմաց ծանրածախ շինութեանց իւրոց ի վանս, հաստատեաց տասն զվիճակաւորան աղգային գործոյն և բարեզար-դութեան և ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ՝ զպարան զհիւն յաւաւորութեան բաղմահաց նկարովք յամի 1771. յետ որոյ պատմաքագիւնաւթիւն ալբողջ գործարանս տեսանէ, հինէ անդէն և գործարան թղթաշինութեան, անդր առեալ զնորագաց արուես-տագէտս ծախիւք՝ որպէս երեք ի Թուղթն եկեալ ի նմին գործարանի՝ Գրիգորի Մելիքսէթեան Ջուղայե-ցւոյ ի Հնդ., որ վճարեաց և զծախս տպարանին բառ արձանագրութեանն. այլ այս թղթաշինութեան գոր-ծարան՝ յետ հեղինակին մահուան ի խափանութեանց իշխողաց յայս մասն Հայաստանի ի սպառ անհետա-ցաւ ամենայն հարկաւորացն պարագայիւքն. զի կառուցեալ գոլով արտաքոյ վանացն, յափշտակե-ցին զամենայն գործիս ձեռք չեկողաց զբաղաղութիւն Հայաստանի։

Ազատագրեան Եղիազար։

Չէր յիշատակութիւն առ մատենագիրս, եթէ լեալ իցէ ուսումնարան ի հայրապետական աթոռ աստ յաւուրց անտի Լուսաւորչին մինչեւ Իսահակ. յետ մաշեցա 105 ամաց. յորս ընդհանուր Հայաստան փայլէր քրիստոնէութեամբ ի վերայ հիման Լուսաւ-որչական հաւատոյ. այլ յաւուրց անտի Իսահակայ և Մեսրովբայ յիշատակին յաղում գոլութեամբ և յառաջադիմութեամբ։

Հաստատութիւն ուսումնարանի ի վանս Էջմիած-նի՝ եղև յետ գիւտի գրոյն յամի 406. այնինչ Մես-

րովբ թարգմանիչ հրաշիւք ընկալեալ զԱստուա-ծաշնչական նշանագիրս՝ գայ առ Իսահակ յաթոռ հայրապետական ի Վաղարշապատ, գորմէ վկայէ Կորիւն. "Եկեալ հասանէր (Մեսրոպ) ի Հայաս-տան աշխարհ ի կողմանս Այրարատեան գաւառի առ տաճարաց նոր քաղաքին (Վաղարշապատ) գոր-ծակերտութիւն նորագիւտ վարդապետութեանն իւ-րեանն ուսուցանել և այլն"։

Մինչև ի մեծատան վանացս չէր անդր արդէն կա-ցեալ ուսումնարան յանուն Թարգմանչացն, ծա-ղեալ Թերևս յաւերակաց աւանդից շինութեանց յա-ւուրց անտի բաղմավիպեալ տառապանաց աշխար-հիս. այլ որ ինչ բանք են վկայեալ ուսանողութեանց կողմանցս մերոյ Հայաստանի՝ ոչ զանց արարից զնո-քօք։

Իբր զի մերձ Օշական առ Հաշմիկոսեայ գիւղ ի հանգիստ Բ. Մաստոցի գերեզման ընդ գրաւ ի թեւի եկեղեցւոյ մեծ բլրոյն, որ անջրպետէ զՕշական յԱրտաշատ գաւառէ, զոյ և արդէն իսկ աւերակ եկեղեցւոյ պա-րզապայծառ յարդարած քարանց, որք և կոչին տաճարն սեղանն և երկուսեանս յարեւելից և ի հա-րաւոյ քարակոփկոս որմովք, յորոց ի գաւազանն կոյս նոյնպէս ևն գմբէթի եկեղեցւոյն, յորում և սրբոյին լուսամուտք ի բարձունս իսկ ի հիւսիսոյ և յարեւմտից խանարհեալ են ի սպառ որմովք, որպէս և բովանդակ պարիսպն շրջապատ, որք որպէս ցու-ցանեն՝ լեալ են մենաստան ի հնումն, զայս եկեղեցի և առ մերս կոչեն կոչմնական Վարժարան սրբոյն Մեսրովբայ։

...ցը՝ սուրբ Ղուկիանոս եկեղեցւոյս միջադրու-
...մնորդութեամբ մը ընելէն ետեւ՝ յայսմից
...մեծի ժողովին ընտրած գործակալները
...րև. նման Հայրենասէր օրագրոյս հրատարա-
...կին պէս, բայց գրգռասան վիպասանութեան
...ցը՝ միայն Եւրոպայի պարտաւորանին որոշածին
...ու. թէպէտ քաղաքիս հասարակութեան բա-
...նուքէն յեղաշրջիւ ալեկ յայտնի է արդէն.
Աստր Սնուգիգեան գրգռասանի՝ յայտնի է
...ոպային է, ուր 'ի սկզբան, անոր միջև ծրի
...կնուէն ազգերունակց, և բաշ օրեալ 'ի
...րոց հետեւ բաւական եկամուտներ ունի ան-
...ով կարուածներէն, մեր համար՝ թէև գրգ-
...ռասա կառավարութիւնը առայժմ Սիւնեաց
...իշխանութեան յանձնուած է ալ նէ՝ բայց ալ-
...ս կողմանէ փոքե մի աւագութեան համենա
...ւոր վերատեսուչներ ալ դրուեցաւ վերջին այ-
...սին ժողովին մէջ, ուր ամենեքին Սիւնեաց ըն-
...ութեան անունը անգամ չի յիշուեցաւ մեր
... այս պարագայիս մէջ յիշել աւելի օգտ-
...ր: Բայց գուցէ Եւրոպայի պարտաւորան օրագ-
...ս դարան բանագրոյ՝ գրգռասանս կառավա-
...թիւնը՝ Սիւնեաց ընկերութեան յանձնուելուն
...որ գեւ եւ արդէն մէջ կոխած ունենալով
...մ պատեհ գտնել է այս առիթով ալ կրկնել,
...հուցէ ինքն ալ՝ նոյն Ընկերութեան հազար-
...ին ըլլալուն համար՝ Ընկերութեան անունը
...մբ անպատեհ միջոցով յիշելով՝ անկէ իրեն
...ր մը քաղելու կարօտող: Ինչ և իցէ, աչոր
...իրաց շարժառիթին մենք գառասարը չենք,
...միայն սա կ'ուզենք հասկցունել անոր որ՝
...Հայրենասէր օրագրոյս առած խօսքը սրբա-
...կ'ուզէ նէ, այս շատ գէշ բաղձանք մը չէ,
...գինք է որ՝ առաջ իրեն յանձնուած սրա-
...սրբագրելու ձեռք զարնէ. աստնի ընկեր-
...ն նէ՝ կարծեմ այս առնելը մեր սրտովը

սրբագրելու ժամանակ չունենար ։

Նախընթաց թուով՝ Կոստանդնուպոլսոյ Խաս-
գիւղի դպրոցին հոգաբարձութեան հրատարակած կո-
չը մը զեկուցած նամակը հրատարակելով՝ խոստա-
ցանք նաև նոյն դպրոցի վրայ խօսք մ'ալ հրատա-
րակել, որ հոգաբարձութեանը ստացուած առաջ՝ ու-
սումնական յաջող Ատեան մը Եղանծեանը ըրեր
է, որ է այս ։

Աշակերտներ.

Գիտենք արդեօք՝ հօր ներկայ գտնուող յա-
ջող Եղանելունը ուզում ենք հասարկել նու. Ձեզ-
րիս հայրենասիրական ոգւով, այն՝ այն ոգւով, որ
մեզ ամեն կրթութեան մէջ հայրենեաց և Եղելոյն սիրոյն
նուիրեր թէ որ ուսումնական ենք՝ որդիանիս, թէ
որ առաքինի ենք՝ առաքինութիւններնիս, թէ որ հա-
րուստ ենք՝ հարստութիւններնիս ։

Աշակերտներ՝ աշխ յարգի ազատները այս խենդ
սրբազան պարտքը արդէն ծանցան և կատարեցին.
Եղբին զաւկըներուն. ձեզի համար այս բարեկարգ
դպրոցը հաստատեցին. ձեր առայժմ ուսանելիքրա-
ներուն ընտիր վարժապետներ կարգեցին. նպատակ-
նին ինչ է. միայն մեզի մշակել, հարստացնել, ձեզ
բարի փորոց ունենալ, ազգային անձնուրացութիւն-
նիրնիդ՝ մինչև մեծնալ երթալ անդադրան պահել.
միջնապէս ձեզ իրենց պէս անկեղծ հայրենասէր ը-
նել, ժամանակ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ուղ-
ղափառ հաւատքին մէջ անխախտ պահել ։

Աշակերտներ՝ այս արժանապարտ անձինքներու մեծ-
կամ և միաբանութեամբ խօսք կուտան առանց զերծ
սիրով, որ ասոր դարձուցանելու այս աշխատան գոր-
ծակցութիւնը՝ թէ որ ձեր խառնենք աշխատութեան
պտուղը տեսնան. բայց գիտնալ որ՝ այս բարերար
Եղանելու պիտի բարեհաճին գոհ ըլլալու թէ և անոնց
ունեցածներնուն ալ քիչ մը պտղոց պտուղ տեսնան
նէ առաջին հոգացողութեանս ։

Աշակերտներ՝ շէնքը որ բնաւ միտքերնուդ անցու-
նէք թէ՝ դուք պիտի ծղնէք, քրտինք թափէք, մեծ-
կակն բոլոր զուարճութիւններնիդ ուսման համար
զոհէք, իսկ պտուղը Եղելը պիտի վայելէ, իրրև

ձեզի անկէ ինչ վարձք ինչ փառք. այս միտքեր-
նուդ անցունէք նէ շատ գէշ կըսխալիք. վասն զի
գիտէք՝ ուսմամբ ժամանակաւ օգտին Եղիա երեւի՝
բայց շատ հինդ զարէ հետե իր փառքէն զրկեալ
ինկած արտասանած զեղեցիկ լեզուին յարուցիչ պի-
տի ըլլաք. դուք՝ ուսմամբ՝ պիտի զարկաքնրնեդ սահ-
մաններէն քաղաքեաց դուրս ելլալու՝ ուր անդ
բնութիւնը ձեզ փակեր է, և մեզ սխալով մինչև
անհունութիւնը՝ իսկ հօն գտներու ծայր մը, եղբ մը,
կեդրոն մը չի գտնալով գտնեք զայն, և այն անհու-
նութեանը վիպ պիտի ըլլաք. դուք՝ ուսման երկրա-
գունդիս վրայ սրտափ քաղաքներ՝ գաւառներ՝ թագա-
ւորութիւններ կան նէ՝ անոնց վարքին և արքի բոլոր
բնակչացը հետ մէկ տեղ միացածի պէս պիտի ըլլաք.
դուք ուսմամբ սերտելի աշխարհքը իբր հայրենիքներնիդ
պիտի համարէք. ուսմամբ սեփական ազգին ընդար-
ձակութեանը աչք մը նետելով պիտի տեսնաք. ու-
սամբ՝ առաջ ազգաց հարստութիւնը ձեր գանձերուն
պիտի խառնէք. ուսմամբ զանազան ազգեր ձեր խել-
քին՝ ձեր գիտութեանը հարկատու պիտի ընէք. ու-
սամբ՝ ամենայն դեռ մեզի անծանօթ լեզուաց Սա-
հակներ՝ Մեսրոպներ՝ Խորենացիներ՝ Եղիշէներ՝
Եզնիկներ՝ Ներսէսներ պիտի ըլլաք. ուսմամբ......
բաւական է, ասկէ աւելի ինչ մեծ վարձք կուզէք,
ասկէ աւելի մը փառաւոր փառքը կըցանկաք ։

Գիտէք ծնողքներնուդ ու աղգականաց բարերարներ-
նուդ. ձեր երեսէն առանց չաշխեր վարձքը ու փառ-
քը գիտէք որն է, իբր ամբողջութեանը անգառնալի
պաշտելու չափ որ ասոր ազգին լուսաւորիլը տեսնա-
լով պիտի միխթարուին նէ՝ այն է անոնց վարձքը. և
մեզերնուդ առաջ ելլալ երախտագէտ զաւակներներ-
նուն գովելը անոնց բարերար և հայրենասէր անուն-
նին անմահ պիտի պահէ նէ, այն է անոնց փառքը ։

Այս արդարեւ անմահութեան արժանի է սա ազնիւ
անձանց անունները՝ մանաւանդ համայն ազգային
դպրոցաց յառաջ պաշտպան մեծարգոյ եպիսկոպոսին Սրբա-
զան Պատրիարքին, այս դպրոցիս բարեխնամ Սիւ-
թէօքիի Եղիսաբեթ Ղազարեան Պետրոս Եղիազար
Եփրեմին և հոգաբարձու քահանայ յարգելեաց ա-
նունները: Եւս շիտկ փառացը արժանի ուրիշ անուն

...կորբինակ փոքր ուսումնական գիտութեան բար-
...ջուն փոխադրութեան հայրապետական աթոռոյ
...ին և յայր տեղիս յամէ 452. յամ Տեառն
... ցերկին նորոգութիւն նորին Էջմիածին, զի
...իշխանութեան յրուեցան և դիմադարձ յայն-
...ուհնածս աշխարհի Հայոց ։
...Ներսէս Կաթողիկոսի 'ի 17. ընթեանուագ
...պատմագիրս, եթէ նա գոյր ընդ բարեկարգու-
...ռ փոխոցս և մտաստանիս, կացոյց և զուսում-
...րան 'ի Ցովհաննավանս, անգր ածեալ զմանկունս
...ին դեռահասն հոգալով ուր և վարժապետ կար-
...գ Սիրակոյն վարդապետ հմուտ արտաքին գի-
...տութեանց և փիլիսոփայական ուսմանց, յոր յա-
...ր ամենից 'ի միարանից աթոռոյս, ուսան զարհեստ
...ութեան, զի յայնմ ժամանակի բստ Ղազարեց
...անցքի բարձեալ էին այն ամենայն ուսմունք ։
...Սիմէոն Կաթողիկոսն յետ վերադարձին 'ի
...ոլայու, ուր աարադրեալ էր յարջաանաց Օս-
...ն տէրութեան զամս երկու երիս, երաց զու-
...մարան Էջմիածին ընդ այլ բազմազանի շի-
...նեանց, զորս արար նա 'ի վանս, և 'ի շրջակայս
...ի. յորում և ուսուցիչ եկաց Սիմէօն Վ. ու-
...ի. սա յաջորդեաց Սամուէլ Կաթողիկոսի Հր-
...մ Լռաւին լեզուի ։
...Յովսեփ, որ արար մի՛ առէ շինութիւն
...անդրանիկ 'ի վանս, թէ՛ւ շիջուցանէ կաուցա-
...ն ուսումնարան, ներես 'ի պատճառս ըղձանաց
...ռ'ի կառուցանել շինել շինուածոյ զանդակատանն,
...զ հաստոյ է, եթէ հոգ տարաւ և այնմ, վասն

զի հոգոց յառաջացուցանել զապագրութիւնն 'ի
Հայս ։

Յետ այսորիկ 'ի պատճառս հակառակութեանց ա-
ռանց 'ի հայրապետական աթոռ, ներդրան ժամանակ
ժամանակներ պատմագիրս յառաջադիմութիւն ու-
սումնարանի աթոռոյս յառաջ Սիմէոն Կաթողիկ-
կոսի ատենք. զորմէ գրեալ է. եթէ էր այր ու-
սումնական ցանկացող յառաջադիմութեան 'ի վարժ-
պետութեան ։

Սա կառուցանէ զուսումնարան 'ի հին զյաջ ապա ան-
լից վանացս յընդարձակութեան անդ երկուց արտա-
քին և ներքին պարսպացն, ուր և կայր 'ի սմին ժա-
մանակի դասատուութիւն արտաքին գիտութեանց.
որոց վարդապետեր Պետրոս Եպիսկոպոս Ընկրթեան-
եանց ։

Այսորինակ անեաց հաստատութիւն ուսումնարա-
նին և յառաջ Պետրոս Սէհի. աս որով յիշա-
տակին վարժապետք 'ի նմին, զորմէ 'ի Աստուածաբու-
թիւն Էջմիածնի հատոր առաջին. երես 121 ։

Բայց զան զամենեան գերազանցեաց յարգ այս-
որինակ հասարակաց շինուածոյս, այնինչ յետ
հնութեան ուսումնարանին կառուցելոյ 'ի Սիմէօնէ,
արժանաւոր ուսումնական կարգի բանասիրութեան
յառաջ Եփրեմ Կաթողիկոսի յամի 1813. Նոր-
ին Սրբազանութիւն սրբոյ միաբանութեան Հայրապետ
բարեկամ Սերովբէ ՀՊՄ երարկ բազմաստեղծ բնտիր
ուսումնարանին յարեւելից վանացս 'ի վերոյ սանեաց
սենեկաց միաբանից, ուր զառաջին ըստ է հայրապե-
տանց փիլիսոփայս Կաթողիկոսի ։

Տեղի եղիս այն ուսումնարան բազմահազար գ-

...թեանց 'ի հաշուէ միաբանօ ամուսն հինգարիւր,
յորժամ ընդհանուր գիրքն նախանձեցի յառաջադիմու-
թիւն, յորմէհետէ և այժմ երեք և չորք զուսանք
յաշակերտեալս բստ իւրաքանչիւրոցն չափու կառա-
րելագործութեանց բստ պէտքի նոցին ընդունակու-
թեանց ։

Եւ յամին 1816է. ց1827. այլին յառաջադէմ
գործեաց ուսումնարան աթոռոյս. յորժամ ցրուեցան
ընդ հեռաւորականաց բազմաց և աշակերտք յատուկ
խաղաղութեանց աշխարհիս մերոյ 'ի Պարսիցն ասպա-
տակութեանց. բայց յամին 1830. յորում ժամա-
նակի գործ արարեալ չերոց եօթնամեայ տարագրու-
թեանց հայրապետն Եփրեմ վերստին հոգաց վերա-
կանգնել ուսումնարանին, ժողովեալ զաշակերտս
և զուսուցիչս 'ի վարժ զարգացման հայրենի լեզուին,
յորում միջոցի դասատու էր Տրամաբանութեան
յառաջնական իւրում սենեկի Տէր Յովհաննէս գը-
պիր Գրիգորեան Օշականցի աշակերտ արժանայիշա-
տակ Տեառն Յովհաննու բարեհաջակ մեծ վարժա-
պետին Օշականոյ ։

Յամին 1831. ուսուցիչ կարգեցաւ 'ի նմին՝ քե-
րականութեան և ճարտասանութեան քաջահմուտ
վարժապետն Սերովբէ Գ. Խոճիկեանց. որոյ
զուսուցչութեանն բարձին զպատուղ հանրական աշա-
կերտաց յղեցուցս հնգեակ ամաց ջանալով աշ-
խատասիրութեամբ 'ի մարգս արհեստիցն ։

Պետ. Հաւատակատ.

չունինք մի, այլ ունեմք գարոցիս լաւագոյն բարեկարգութեամբ հաստատեալ հօգ ստանալ [illegible] Յովհաննէս վարժապետ Պասատեցին մեծարելի տանուտէր՝ թէ և արդէն ալուր անմասնացուցած ըլլայ իր բարեխնամ դրիչը :

Ընծայ այսչափ է անոնց ուխտան աշխատութեանցը ու ձեռնտուութեանցը փոխարէն սահմանէք վարձքերնին ու փառքերնին, մարմնաւորապէս ժառանգելով :

Արդէն Էրզրումցիներ, ձեզ այս հայրենասիրութեան պատմական անունը հրաւիրող գոհացակ ձայնը լսեցէ՛ք մի սրտով, ուրախացէ՛ք, մի գաղափարով աւետէք. և սանկ պէտք մեծցէք մը աշխատանաց պատուէին սիրով ու ջանալով գիտեմք այս ներբողական աշխատանքներուն ականատես ըլլալ, որ սա ամէնքիս պատուոյն սա մեր ձեռքի գործերն պսակի արժանաւորենաք. Իրրեւ պատրաստ եղէք, աշխարհն հրաւիրական ձայնը :

Այն հայրենասիրութեան հոգեւորին ներքեւ գտնուող քանի մը արժանաւոր աղջիկներէ՝ շատ վրայ զբաղութիւններ ալ առեր են, որ ամենքն ալ շատ գովութեանց կրթանաւորեալներն, որոնք զի՛ սանիկ քիչ ժամանակի մը մէջ՝ աշխատութեան այս սահմանի յառաջադիմութիւնը ունենալով՝ գրգռասիրաբար սիրանց և բարի ներքեւ գտնուող բանագէտ անձերներուն ազգասէրական եռանդը ալ առնի բարձրցեր է : Հաստատեալ արժանի է ազգային այս հանդէսը ներքեւ գտնուող պատուաւորական բժիշկ պարոն Յորդանէանին ազգասիրական խնամքը, որ հանդէսը վերջանալուն՝ բերնածայրը կամք խոստացեր է որ՝ գեղապատիւ աշակերտաց երբ որ անձնական սիրութիւն մը պատահելու ըլլայ նէ՝ պատրաստ է միշտ ձրիապէս նայելու : Ասոր դէմ այս հայրագին հնոս բժիշկը հիւանդ խոսք գեղ կը բաշխէ, և մայրաքաղաքին հիւանդանոցին առաջին կարգի բժիշկներէն է :

Պաղդիւարէն եկող օրագրոյ յայտարարը Պ. Պօշալըն, և Լիէժ օրագրոյն հրատարակիչը Պ. Տիւժարիէ, երկար ատենէ ի վեր իրարու հակառակութիւն ունէին. բայց հակառակութիւններն անձնական ըլլալու բան մը չէր. քաղաքական և կառավարութեան վերաբերեալ բաներու վրայ կարծիքի տարբերութիւնէ առաջ եկած բան մըն էր : Պ. Պօշալըն՝ Պաղդիւրյ ուրիշ ձեռ օրագրին դրոյց պատմութեան Պ. Լիբրի նաւապետին կեսակցութիւն կ՚ընէր, Պ. Տիւժարիէն ալ Ռոյէ կոմսը ալեկ երեցեր էր, որ թէ ալ ասոնք երկու մը՝ Պ. Լիբրին հիւանդութեան ունեցած գրութենէն մէջ գտնուեցաւ : Պ. Պօշալըն բնութեամբ բիրտ և խոժոռ մարդ մըն էր, օրագրոյն մէջ միշտ Լիէժ օրագրոյն դէմ կ՚գրէր, որ առիթով բան մը բաց չէ. որովհետեւ Պաղդիւա ամէն օրագիր իրարու դէմ բաներ շատ կ՚գրեն, բայց աստիճանը այնքան չափը անցած և անպատշաճ խօսքերով լեցուած էր որ՝ անգամ մը խոչնդորդուի մէջ գտնուող նուէլ՝ Պ. Լիբրին՝ ուսանց խօսքը չի դիտողէ մարդու երես առ քու անունը չի վայլեր բռնել երկար վար առին :

Պ. Պօշալըն չէր կրնար բարկութենէն զինքը զսպել, ասոր մենամարտութեան (տուէլօ) հրաւիրեց Պ. Տիւժարիէ : Ասի ալ հրաւէրը ընդունեց, և մարտի 11ին առաւօտեան ժամ 10ին (կէս օրէն երկու ժամ առաջ) փարիզէն դուրս Պու–տը Պէլէժ ըսուած անտառը գացին, որ ատրճանակով (փիսթօլով) իրար պիտի զարնէին. կապարեայ գնտակը Պ. Տիւժարիէին գլուխը մէկ դին մտաւ մէկ ալ դին ելաւ. և ինքն ալ նոյն ժամուն մեռաւ : Անոր մարդասիրական երկու վկաները առաջ մեռելը կառքի

մէջ դրին տունը տարին. շուտ մը՝ Վենսէսէ տը Լրէժ Երկրորդեցոյն քաղաքոյն եկաւ որ ծեղման կարգը կատարէ :

Իրիկուն Էրմիտաժ մը շատրուան ըսուած գերմանական օրագիրը սանկ կուսայն ուրիշ պատմու կը տայ. մէկ մը խօսք խօսկած ատէնին իրարու նեղանալու ուզեց ունեցած երկու կ՚րսէ. մէկ մըն ալ՝ ազանիսպի մէկ կնկան մը վրայ իրարու հակառակութիւն ունեին :

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ
ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
Մարդս երջանկացնելու սորվեցող ամեն մարդու յարմարցուած
ՖԵՐԻՄԱՆԵԱՆ ՏԻԵԶԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՅԱՂԱԳԱՆԱԾ ԳԻՍԻՈՒՆ Տ. Կ. ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ
Տպեալ ՚ի կոստանդնուպոլիս
՚ի Տպարանի Պ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան
12 հատ, 376 երեսներով, մէկ ալ և այլ կերպ
վերջն բոլորով, ներքնագրեալ 8 դահեկան. կազմով Ս կիսակազմ կերպով 10 դահեկան. կազմակազմ 12 դահեկան :

Հաստատութեան հասկնալու կերպով գրուած պատմական մէկ բարոյական փիլիսոփայութիւն մը ըլլալուն համար՝ շատ աղէկ կըլլայ որ ամեն մարդ այս գիրքը գնէ կարդայ անգամ մը մտադրութեամբ կարդայ. ասիկայ ըլլալու օրուան ժամանակը մէկ ասորձանի մը մարդոց յատուկ չէ, ամենայն ամեն մարդու հարկաւոր է :

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ
ԲԱՆԱՔԵԼԱՑ
Ի ՎԵՐԱՑ
ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՆԻՒԹՈՅ
ԵՒ ՑԱՂԳԵՍՏՑ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ
ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ
ՀԱՒԱՏՈՅ
ԱԶԱՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՅԱՂԱԳԱՆՈՒ ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ ՏԷՐ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
ՉԷՄԻՐՃԵԱՆՑ
Տպեալ ՚ի կոստանդնուպոլիս ՚ի Տպարանի
Պ. Յովհաննու Միւհէնտիսեան
ուքթատով, գին 30 դահեկան :

Այս գիրքս ընթերցողին գրագրութեամբ շատ աւել մտիկ ըլլալով ճշմարտութիւնը մէջը ճշմարտութեամբ յայտարարեալ ուրւանց և վերածել բանալով այլեւս ճշմարտութիւնը յայտն է. և կ՚ըսէն անգամ (ճատրու ալ վրայ գրոց վրայ հասնելով աւելիկուաթիւն). և մէջը տեղ տեղ ծանօթութիւններ, և վերջը մէկ հատուածա (վերլուծութիւն) մը դրած է. որով այն մարդիկը ամբան որ գաղղիարէն գիտնալով այս գիրքը բնագիրը կընանկարդ ալ, բնագրին շատ աւելի հասկնալու համար հայերէն թարգմանութիւնը կ՚կարդան :

Այս ընտիր գիրքը ալելի աւուր Եղիշէ աւանդելը՝ բարերարին ազգին օգտուելը իբրև նպաստ բերելով՝ իր անունը հրատարակել չ՚ուզած. և միայն այն է որ՝ այս գիրքը ծախելն՝ թէ բան ծախուի և թէ չծախուի՝ նորէն ալեկ, աղէկ և պիտանի գիրքեր ալելի տպագրելու. ասոր այս գիրքը առնողը՝ մէկ պատուական և պիտանի գիրք մը ծախու առնելէն ՚ի զատ՝ ազգօգտակ ատեան Եղիշէ աւանդին բարերարին գործողը՝ և բաժն բարերարութեանն ալ հասած կըլլայ :

Միւհէնտիսեան Պ. Յովհաննէսին Տպարանէն ելած ուրիշ գիրք :
ՄԱՆԿԱՏԱԾՈՒԹԻՒՆ
ԱՌ Ի
ՈՒՍՈՒՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՑԱԿԱՆ
ՀՐԱՀԱՆԳ
ՆԱԽԱՏԱՐՐԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ
ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ
ՍԻՄՈՆԻ ՏԻՒԶԵԱՆ
Երկու հատոր ուքթատով գին 28 դահեկան :

Այս պատուական և պիտանի գիրքս ու այժմ միայն առաջին

հատորը տպուած է, և երկրորդ հատորն ալ մամուլ կ՚եփէ, նախոււ աւանցը կը հարկադրէ առաջին հատորը առած ատենը միայն հատորին գինն ալ լման վճարել, և գրավաճառներ մէ գրպանակի մէն ալ աւելի նոյն գրքէն հետը, որով երկրորդ հատոր ելած ատեն՝ կարող ըլլայ անոր գինը վճարած ըլլալը տարի և երկրորդն ալ առնելու :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՓՈՔՐԱՑՈՅՑ ՄԱՆԿԱՆՑ
երկրորդ տպագրութիւն, վերջաստանել, գին 7 դահեկան :

Այս գիրքը՝ նոյն բան ժամանակէն է. որուն մէջին վերջաւոր եղեռնեցող մէջ բաժանմունքներուն գրաւոր մանկունքներ գրէթէ բոլոր, աւուր գրգռասուն տղայոց համար մեծ ժամանակաւ աւելի օգտակար և ամէնայ. որովհետեւ մէջը ինչ որ կայ ամէնց կարգաւորն է, և բաժանմունքներուն բան հարցարան ասկէ նշանակած է, վերջը բանի մը գլուխ ալ նորէն կայ :

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ՀԱՒԱՏՈՅ. ՆԱՄ ՌՈՒՍՏԱՆ
ՏԱՅ փոքրիկ տետրակ : Թարգմանութեան Պ. Նիկողոսի Միրզայեան Զօրայեան, գին 03 փարայ :

Այս փոքրիկ տետրակին Ռուսական մեծանուն Ֆրանչեն ըստ գրաբարին գրուած է, ընտանեաց տեր եղող մարդոց շատ պէտքականէր. որովհետեւ անանձնութեամբ աւելորդ ծախսերէ զերծ կը մնալու. որ մէջէն հարստութեան ծանր սարքեր է. բանին ու երբոր ծախս չանեցող՝ թէ թէր ունենայ ալ հարստանի հեռու մէկ է :

ԹՂԹԱԾՈՒԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ընտրեալ Յովհաննէս Պրուսացւոյ Չամիրճեանց, համառօտ բառ ուքթատով գին 80 փարայ :

Այս տետրակիս մէջ մի բան ծածկած է, և մանկու մտադրութենէն պիտի ըլլայ :

ԲԱՌԱՐԱՆ. Հայրենեաց Պ. Մկրտիչի Վէլէճէ Բէլէն. համառօտ ուքթատով գին 60 փարայ :

ՀԱՄԱՌՕՏ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. փոխարժեքանան՝ իսկ ուղեկ մը ալ լաւ մեծ կտորներ կը տանի հաստատապէս կրկնուած նոյն տեղը պէտք եղածը ունեցած Պ. Միրզայ Եղեմեան համառօտ տետրակ ուքթատով, գին 60 փարայ :

Այս չորս տետրակս՝ Հայրենութեան հարցում՝ և Քրիստոնեայ Վարդապետութիւն, և Բարոյական, և Քաղաքավարութիւն գրքեր մանկանց կարգալու համար տպուած են, և ալ քանի մանուկ հարուստներու քանի մը երեխայ ալ գրքերուն աղջիկը կարդալ չէ ընծայ պատուելի ալեկ՝ ամեն մէկ տպուած են :

ՔԵՐԱԿԱՆ. գին 40 փարայ :

ՀԵԳԱՐԱՆ. կամ Այբուբէնն առաջին կանոնը, Հայերէն բացատրած, գին 30 փարայ :

ՅՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
Աշխատասիրեալ Տէր Յովհաննէս Եպիսկոպոսի Շահխաթունեանց Յաշտակերտոյ
ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ
Տպագրեալ ՚ի Սուրբ Կաթողիկէ Էջմիածնի
1842 ամի :

Այս գրքին աշխատասիրողին առաջին հատորին մէջ, Հայաստանու մեր եկեղեցիներուն ամենայն կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածնի վերաբերեալ ծանօթութիւնները կը պարունակէ երկրորդին մէջ, Երուսաղեմայ՝ Կեսարիոյ՝ Կոստանդնուպոլսոյ՝ և Կ. Հ... և ամենայն մէջի քաղաքներուն՝ աւանաց՝ գիւղերուն՝ մենաստաններուն՝ եկեղեցիներուն՝ մատուռներուն՝ պանդոկներուն՝ կամուրջներուն՝ գետերուն և լեռանց հին և նոր տարբերութիւնները, և կրկին ալ դարձեալ այսինքն Հայոց և Վրաց մեծութեան յիշատակարաններուն, և և այս յիշեալ գաւառներուն ջուրը, Եղիազարեան կաթողիկոսներուն չորս, և նոյն աթոռոյն եկեղեցիներուն և մենաստաններուն արձանագրութիւնները :

Այս ընտիր աշխատութեան պէտք ունի ամենայն հայ հաւատաւոր, Ալեքսանդրապոլ Հայաստանին հիմնական պատմութիւն, ալ անձն այն ընտանեկան պատմութեան արդիւնքներ կըլլայ :

Պէտք ունեցողները կրնան ծախու առնել Ալեքսանդրապոլոյ ընկերութեան գրասենեակը. և երկու հատորին գինն է 125 դահեկան :

ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՔ
Մարտի 28 Ամսին :

Լոնտրա	109 ¼	110
Ամսթէրտամ	170	171
Վիեննա	446	458
Վենետիկ	450	451
Ճէնովա	171	
Հոլանտա	360	
Փարիզ	172 ½	

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ